

Limán von Sanders'in Çanakkale Savaşları ile İlgili Bazı İddiaları

Some Claims of Liman von Sanders On The Gallipoli Campaign

Sezen Kılıç*

Özet

Çanakkale Savaşları Türkiye'de ve dış dünyada bugün de üzerinde sıklıkla bahsedilen bir konudur. Çanakkale denilince bütün olumsuz şartlara rağmen Türk askerinin yazdığı zafer destanı ve bu zaferin şahsında sembolize edildiği Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal akla gelmektedir. Pek az bilinmekle birlikte, Çanakkale Savaşları'nın komutasının Alman Generali Liman von Sanders'te olduğunu ve onun komuta heyetinde birçok Alman subayın da yer aldığını hatırlamak gerekir. Türk askeri ile kıyaslanamayacak kadar az sayıda da olsa Çanakkale Savaşları'nda Türklerle aynı safta Alman askerleri de çarpışmış ve hayatlarını kaybetmiştir. O döneme ait bilgi ve belgelere bakıldığında, Alman kamuoyunun bu konudan pek haberdar olmadığını ya da bu konuya ilgi göstermediğini söylemek çok da yanlış olmayacaktır. Ayrıca, bu savaşta görev yapan birçok Alman subayının yazmış olduğu hatıralarda önemli bilgiler ve değerlendirmeler kayıtlıdır ancak, bu durum da sadece konuyla ilgili çalışmalar yapan çok az sayıda Alman tarihçi tarafından bilinmektedir.

Bu çalışmanın odak noktasını Alman subayı Carl Mühlmann'ın Çanakkale Savaşı adlı eseri ile ilgili Liman Sanders'in üç farklı tarihte yazmış olduğu Alman Arşivi'nden elde edilen mektupları oluşturmaktadır. Sanders söz konusu mektuplarında Çanakkale Savaşları ile ilgili dikkat çekici iddialarda bulunmaktadır. Bunlar, Enver Paşa'nın Gelibolu'da bir ordu konuşlandırılmasına karşı çıkararak Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini riske ettiği; Sanders'in sadece emirlerini yerine getiren Mustafa Kemal'in savaştaki başarıyı tek başına sahiplenip abarttığı; Anafartalar bölgesine tüm topların, topçuların yerleştirilmesinin, idaresinin tamamen bir Alman işi olduğu ve Çanakkale Savaşları'nda emir komutanın 'sadece Almanlarda' olduğu iddialarıdır.

Çalışmamızda, bu bağlamda, Çanakkale Savaşları'nda çarpışan başta Sanders, Mühlmann ve Heuck olmak üzere Alman subaylarının eserleri, Liman von Sanders'in mektuplarında ileri sürdüğü iddialar açısından ele alınıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Savaşları, Mustafa Kemal, Liman von Sanders, Carl Mühlmann, Alman Subayları.

Abstract

The Gallipoli campaign is still a widely studied issue in Turkey and abroad. Gallipoli reminds us of the Anafartalar hero Mustafa Kemal and the legend of the victory written by the Turkish soldiers despite all the impossibilities. It is little known that the Turkish troops were commanded by a German general called Liman von Sanders, and the fact that there were a lot of German officers in his command chain should be remembered. Nevertheless, incomparable to the number of the Turkish soldiers and much less than them, there were a small number of German troops who fought and lost their lives during the Gal-

* Dr., K. K. Lisan Okulu Öğretim Başkanı, e-mail: sezenkilig197@yahoo.com

lipoli campaign. In fact, when the knowledge and the related documents of the period then are analyzed, it will not be wrong to conclude that the German public opinion is not aware of this fact, or has little interest in it. Moreover, some significant knowledge and comments can be found in the memoirs of the German officers that served in the campaign, but few German historians who are interested in Gallipoli are knowledgeable about them.

The letters written by Liman von Sanders, having three different dates, obtained from the German archives, in relation to the publication of "The Gallipoli War" by the German officer Carl Mühlmann form the focus of this study. In his letters, Sanders suggests some interesting claims about the Gallipoli wars. These are as follows: Enver Pasha risked the fate of the Ottoman Empire by opposing the deployment of an army in Gallipoli; Mustafa Kemal, who executed Sanders' orders only, attributed the accomplishments of the war to himself without giving credit to anyone else, resulting in exaggeration; it was the Germans who deployed and directed all the artillery units in the Anafartalar region; it was "only the Germans" who ruled the command chain during the war.

In our study, the work of the German officers who fought during the campaign, notably Sanders, Mühlmann, and Heuck has been studied and assessed in relation to the claims posited in Liman von Sanders' letters.

Key Words: Gallipoli Wars, Mustafa Kemal, Liman von Sanders, Carl Mühlmann, German Officers.

Giriş

I. Dünya Savaşı'nda Türk-Alman ittifakı Türkiye'de günümüzde de sıkça bahsedilen bir konudur. Türk kamuoyu, konunun Türk tarihi açısından nasıl değerlendirildiği hakkında bilgi sahibidir. Ancak Çanakkale Savaşları'nın komutasının 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders'te olduğu, aktif olarak bu savaşta 500 kadar Alman subay ve eratinın çarpıştığı ve onların savaşla ilgili duygular ve düşünceleri pek az bilinmektedir. Alman kamuoyu da I. Dünya Savaşı yıllarındaki Türk-Alman ittifakı hakkında bilgi sahibi değildir. Bu ittifak Alman tarihinde de Franz von Papen¹'in deyişiyle "üvey evlat" muamelesi görmektedir. Savaş yıllarında Osmanlı topraklarında görev yapmış ve savaşmış Alman subaylarının kaleme aldığı eserlerden de Alman kamuoyunun pek haberdar olduğu söylenemez, ancak özel olarak I. Dünya Savaşı veya Türk-Alman ilişkileri ile ilgilenen çok az Alman tarihçisi söz konusu eserlerden haberdardır. Türk tarihinde ise I. Dünya Savaşı'nda Alman subay ve eratinın Osmanlı topraklarında bizzat Türk subay ve askerleri ile omuz omuza ortak düşmana karşı savaştıkları bilince de bunların Çanakkale Savaşları'ndaki katkıları pek ifade edilmemiştir. Oysa Sanders, 1927 yılında kaleme aldığı mektuplarında Çanakkale Savaşları esnasında emir komutanın kendisinde olmasının yanı sıra komuta heyetinde birçok Alman subayının da görev almasından dolayı zaferde asıl kendilerinin

1 Franz von Papen: I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı ordusunda Filistin Cephesi'nde İngilizlere karşı savaşmış, askerlik sonrası 1921–1932 yıllarında Alman siyasi hayatında muhafazakâr milletvekili, 1932'de Alman Şansölyesi, bir yıl sonra da Hitler'in kurduğu hükümette Başbakan Yardımcısı, 1936–1938 yıllarında Viyana Büyükelçisi, Nisan 1939-Ağustos 1944 arası Ankara Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. Franz von Papen, *Der Wahrheit eine Gasse*, Paul List Verlag, München 1950.

Görüş

Akademik
Bakış

2

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

payı olduğunu, Türk subay ve askerlerinin ise sadece Alman komutanlarının emirlerini yerine getirdiklerini iddia edebilmektedir.

Bu çalışmada, Çanakkale Savaşları'ndaki Türk ordusu ve Mustafa Kemal'in başarılarının bizzat bu savaşlarda görev alan Alman subaylarının bakış açısıyla Türk kamuoyuna aktarılması amaçlanmıştır. Bu amaçla araştırmada, öncelikle Çanakkale Savaşları'nda bizzat savaşan ve daha sonra hatıralarını kaleme alan Carl Mühlmann²'in 1927 yılında ilk kez yayımlanan, dilimize *Çanakkale Savaşı* olarak tercüme edilen ve orijinal adı *Der Kampa um die Dardanellen 1915* olan eseri üzerine Liman von Sanders'in yazdığı mektuplara yer verilecektir. Bununla birlikte 30 Ocak 1927, 31 Mayıs 1927 ve 21 Temmuz 1927 tarihlerinde, Liman von Sanders'in el yazısıyla Carl Mühlmann'a hitaben kaleme aldığı mektuplar, tercüme edilerek olduğu gibi sunulacak ve mektuplarda adı geçen kişiler hakkında bilgi vermek amacıyla dipnotta açıklamalarda bulunulacaktır. Bunda amaç, Liman von Sanders'in mektuplarının hiçbir yorum yapılmadan doğrudan okuyucuya ulaşmasını sağlamaktır. Mektuplar tercüme edildikten sonra Liman von Sanders'in bu mektuplarında ortaya attığı iddialar tek tek ele alınacaktır. Bu yapılırken öne sürülen iddiaların doğru olup olmadığı söz konusu Alman subayların eserleriyle ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda öncelikle Sanders'in mektupları yazmasına vesile olan Carl Mühlmann'ın eseri incelenecektir. Akabinde bizzat Sanders'in 1919'da kaleme aldığı hatıralarından yola çıkılarak oluşturulan ve orijinal adı *Fünf Jahre Türkei* olan ve Türkçeye *Türkiye'de Beş Sene* şeklinde tercüme edilmiş eseri, mektuplardaki iddialar açısından ele alınacaktır. Bununla birlikte Çanakkale Savaşları'nda çarpışan Erich Prigge³'nin orijinal adı *Dardanellen Kriegstagebuch* olan ve Türkçeye *Çanakkale Savaşı Günlüğü* şeklinde tercüme edilen eseri, başta General Hans von Seeckt⁴ olmak üzere ve bazı diğer Alman generallerin hatıralarından yola çıkılarak hazırlanmış olan *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları* adlı eser ve Çanakkale Savaşları'nda yaralanan Alman subayı Kannengiesser⁵'in orijinal adı *Gallipoli* olan ve Türkçeye *Çanakkale'de Türklerle Beraber* olarak tercüme edilmiş eseri ve 1914-1916 yılları arasında tümgeneral rütbesiyle Osmanlı

- 2 Carl Mühlmann, 1913-1918 arasında binbaşı rütbesiyle Osmanlı ordusunda ve Çanakkale Savaşları'nda görev yaptıktan sonra 1920'de ordudan ayrılmıştır. Mühlmann bu yıllarda yaşadıklarını yazdığı eserlerde anlatmıştır. Hans Kannengiesser, *Çanakkale'de Türklerle Beraber, Bir Alman Albayının Gözünden Çanakkale*, Timaş, İstanbul 2009, s. 282.
- 3 Erich R. Prigge, 1914-1918 arasında, binbaşı rütbesiyle Osmanlı Süvari Okulu Komutanı ve Mareşal Liman von Sanders'in emir subayı olarak görev yapmış, Almanya'ya döndükten sonra 1920'de vefat etmiştir. Kannengiesser, *a.g.e.*, s. 282.
- 4 General Hans von Seeckt, 2 Aralık 1917-5 Kasım 1918 tarihleri arasında Türk Orduları Kurmay Başkanlığı görevinde bulunduktan sonra 1918'te Almanya'ya dönmüş ve ölümüne kadar aktif siyasette yer almıştır. Akdes Nimet Kurat, *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1966, s. 10-11.
- 5 Hans Kannengiesser, 1914'ten itibaren yarbay rütbesiyle 25 Nisan 1915'e kadar Harbiye Nazırlığı'nda görev yaptıktan sonra 8 Haziran 1915'te 9. tümen komutanı olarak Çanakkale'de göreve başlamış, 7 Ağustos 1915'te savaşta yaralanmış, ancak tedavi olduktan sonra 8 Eylül 1915'te Gelibolu'ya tekrar geri dönmüştür. 1918'de Almanya'ya geri dönmüş ve 1920'de emekli olmuştur. Kannengiesser, *a.g.e.*, s. 11.

Gazi

Akademik
Bakış

3

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

ordusunda görev yapan Alman Yarbayı Albert Heuck⁶'un Alman Askeri Arşivinde yer alan ifadelerinin tercümeleri de aynı iddialar açısından değerlendirilecektir. Bunların yanı sıra Mustafa Kemal'in kaleme aldığı Çanakkale Savaşları ile ilgili hatıraları ve *Osmanlı Tarihi* adlı eser de öne sürülen iddialar açısından incelenecektir. Bu iki eserle birlikte Çanakkale Savaşları ile ilgili olarak hazırlanmış ve üç ciltten oluşan *Çanakkale Hatıraları* adlı eser de incelenmiş, ancak Atatürk'ün söz konusu hatıraları dışında Sanders'in iddiaları açısından ele alınabilecek bir bulguya rastlanmamıştır.

Halis Ataksor'un *Çanakkale Raporu*, Burhan Sayılır'ın *Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi'nin "85. Yılında Çanakkale Savaşları Sempozyumu" ve aynı merkezin "Çanakkale İngiliz Orduları Başkomutanı Ian Hamilton'un Çanakkale Savaşları Raporu" adlı eserleri ile birlikte Ramazan Çalık'ın "Çanakkale Muharebelerine Alman Bakışı" adlı makalesi de incelenmiş, ancak çalışmamızda yer alan iddialar açısından ele alınacak bir hatıra veya belge bulunmamıştır.

Araştırma, zaten Çanakkale Savaşları'nı Türkiye'de yazılmış eserler açısından ele alıp anlatmayı, burada yaşanan olayları tek tek ve ayrıntılı şekilde incelemeyi, bu savaş hakkında bir yargıda veya eleştiride bulunmayı değil, bu savaşta bizzat komutan olarak görev yapan Sanders'in iddialarının doğru olup olmadığını Alman subaylarının eserleriyle ortaya koymayı ve aynı zamanda Mustafa Kemal'i ve Türk askerini de Alman subaylarının bakış açısıyla ifade etmeyi amaçlamıştır. Bu suretle Çanakkale Savaşları'nda büyük kahramanlık gösteren Türk askeri ile birlikte Mustafa Kemal hakkında Alman görüşlerini Türk kamuoyunun bilgisine sunarak Türk ve Alman tarihine katkıda bulunulmak istenmiştir.

Liman von Sanders'in Mektuplarında Yer Alan İddialar ve Bu İddialara Cevap Niteliğinde Yazılar

Liman von Sanders'in Carl Mühlmann'a üç farklı tarihte yazmış olduğu mektuplarla birlikte bu mektuplardaki iddiaları desteklemek amacıyla savaş esnasında kendi el yazısı ile tutmuş olduğu 26 Temmuz 1915 tarihli emri ve Çanakkale Savaşları'nda çarpışmış olan Willmer'in kendisine hitaben yazmış olduğu mektuplarında yer alan iddiaları tek tek ele almadan önce konu bütünlüğü sağlamak açısından Liman von Sanders hakkında özet bilgi vermek yararlı olacaktır.

Otto Viktor Karl Liman von Sanders, 17 Şubat 1855'te Stolp'da, yani bugünkü Polonya toprakları içinde yer alan Slupsk'ta doğmuş, 1874'te Essen Muhafız Birliğinde subaylığa başlamıştır. 1911'de generalliğe terfi ettikten sonra I. Dünya Savaşı yaklaşırken Osmanlı İmparatorluğu'nun isteği üzerine

6 Albert Heuck, 25.4.1914-10.8.1914 yılları arasında tümen komutanı olarak Ankara'da, 18.8.1914-6.1915 yılları arasında Marmara ve Karadeniz kıyılarında, 10.7.1915'te Çanakkale Savaşları'nda görev yapmıştır. 1916'ta Almanya'ya geri dönmüş ve 1919'da emekli olmuştur. Bundesarchiv Rh 61/1827; Kannengiesser, *a.g.e.*, s. 231.

Görüş

Akademik
Bakış

4

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

Osmanlı ordusunda yenilik yapmak üzere Almanya'dan gelen askeri heyetin başkanı olarak 14 Aralık 1913'te İstanbul'a gelmiştir. Savaştan önce ordu komutanlığı yapmış, akabinde de ordu müfettişliği görevini üstlenmiş, 1914'e kadar Osmanlı ordusunda bazı reform çalışmaları yapmıştır. Almanya ile yapılan anlaşma gereği mareşallik rütbesine yükseltildikten sonra 25 Mart 1915'te Çanakkale'de 5. Ordu komutanlığına getirilmiştir. Çanakkale'de tüm komutayı ele alan von Sanders, 9 ay boyunca İngiliz-Fransız müttefik ordusuna karşı görevini sürdürmüştür. 1917-1918 yılları arasında 4. 7. ve 8. Osmanlı ordularından oluşan Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı görevine getirilmiş ve İngilizlere karşı Filistin ve Suriye cephelerinde çarpışmıştır. Eylül 1918'de Filistin cephesi yarılınca komutanlığı Mustafa Kemal Paşa'ya devretmiş ve Almanya'ya dönmek üzere hareket etmiş, ancak İngilizler tarafından yakalanınca bir süre Malta'da gözaltında tutulmuştur. 1919 yılında ülkesine geri dönebilmiş ve 22 Ağustos 1929'da vefat etmiştir. Sanders'in Türkiye ile ilgili 2 eseri mevcuttur: Bunlar Malta'da savaş suçlusu olarak tutulduğu sürede yazdığı *Türkiye'de Beş Sene* ve *Millet-i Müselleha*'dır.⁷

1. 18 Mart 1915 saldırısı bir hatadır -Churchill'in hatası- ve bu saldırının bir hata olduğunu savaşın sonucundaki başarısızlık göstermiştir. Bu saldırıda çok az Türk-Alman zayıyatı olmuştur.

Carl Mühlmann, Liman von Sanders'in yukarıdaki iddiasını şu sözleriyle destek vermiştir: 18 Mart 1915'te düşman, muharebe gücünün üçte birini yitirecek kadar fazla, savunma ise çok az kayıp vermiştir. Toplam 114 kayıptan 22'si Alman askeridir ve 176 toptan sadece 9 adedi çalışamaz hale gelmiştir.⁸ General Hans von Seeckt de 4 Kasım 1918 tarihinde, Çanakkale Savaşlarının Türk savaş kudretinin en yüksek mertebesini teşkil ettiğini belirtmiş, ileride harp tarihi incelemelerinin 18 Mart çıkarma taarruzunun bir hata olduğunu ortaya çıkaracağını söyleyerek Sanders'in aynı iddiasına katılmıştır.⁹ Karal da 18 Mart 1915 Deniz Savaşları'nın başlatılması kararının nasıl alındığını açıklarken söz konusu iddiayı haklı bulmuştur: İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne savaş açmasından sonra Bahriye Nazırı Winston Churchill, 25 Kasım 1914'te Mısır'ın en etkili savunmasının Gelibolu'ya saldırmakla mümkün olabileceği görüşünü ilk kez savaş komitesine teklif etmiş, ancak bu teklifi çok kuvvete ihtiyaç duyulacağı gerekçesiyle reddedilmiştir. Churchill, aynı isteği 31 Aralık 1914'te yineleyince bu kez Lloyd George, Savaş Komitesi Genel Sekreteri Hanway, Harbiye Nazırı Kitchner ve Lord Fisher onun fikrine katılmıştır. Savaş komitesinde ise gerekli kara kuvveti sağlanamadığı takdirde Çanakkale Boğazı'na sadece savaş gemileriyle saldırılmasına karar verilmiştir. Çanakkale'yi abluka altında bulunduran İngiliz Amiralî Garden'in bu doğrultuda hazırladığı plan, 13 Ocak 1915'te savaş

7 Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2006, s. 93, s. 2; Kannengiesser, *a.g.e.*, s. 276.

8 Carl Mühlmann, *Çanakkale Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2006, s. 65.

9 Kurat, *a.g.e.*, s. 59-60.

Gazi

Akademik
Bakış

5

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

konseynce onaylanıp gerekli tedbirler alınınca ilk saldırı 19 Şubat 1915'te olmak üzere, 25 Şubat ve 18 Mart'ta iki saldırı daha gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılarda hedef, önce Boğaz'daki dış tabyaları tahrip etmek, sonra Boğaz'a girerek merkez savunma sistemini oluşturan tahkimat ve bataryaları imha etmek ve Marmara'yı geçerek İstanbul'a doğru yol almaktır. Uzlaşma devletlerinin 18 Mart 1915'te Boğaz'ı geçmek için savaşa dâhil ettiği 12 büyük zırhlı geminin bir kısmı, Osmanlı bataryalarının ise hepsi isabet almıştır. Boğazın girişindeki bataryalar susturulmuş, iç bataryalar çok az yara almıştır. 176 toptan sadece altısı kullanılamayacak hale gelmiştir. 40 ölü, 74 yaralı vardır ve yaralılarından 18'i Alman'dır. Ancak İngiliz ve Fransız devletinin moral kayıpları hiçbir şekilde giderilemeyecek kadar ağırdır. İngilizlerin yüz yıllık yenilmez namına gölge düşmüştür. 18 Mart 1915 yenilgisinden sonra Uzlaşma devletleri artık Çanakkale Boğazı'nı geçmek için sadece çıkartma ordusu ile değil, kara kuvvetlerinin tümünün desteğini almak gerektiğini kavramıştır.¹⁰

2. Antant ülkelerinin¹¹ durumu göz önünde bulundurulduğunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun durumu çok zordu. Nakil vasıtalarının yetersizliği yüzünden İstanbul'dan Çanakkale'ye bir destek sağlanması ihtimal dâhilinde değildi.

Mühlmann, Osmanlı İmparatorluğu'nun durumunu ortaya koyduğu sözleriyle Sanders'in söz konusu iddiasını desteklemiştir: Osmanlı ordusunun silah donanımı piyadede 16 tüfek türü olacak, hatta bölüklerin kendi içinde dahi yer yer farklı modeller tespit edilecek kadar farklılık göstermektedir. Ordunun yoksunluğu sadece silah ve araçlarla sınırlı değildir. Savaşan askerin sağlıklı ve iyi bir şekilde yaşaması için gerekli olan hiçbir sosyal yardım teşkilatı da bulunmamaktadır. Asker yetersiz besin aldığı gibi haşeratlarla boğuşmakta, güneş çarpmasına karşı korumasız, kum fırtınalarından, yağmur ve soğuktan müteessirdir.¹² Çanakkale Savaşları'nda tümen komutanı olarak görev yapan Albert Heuck da şu ifadeleriyle bu iddiaları haklı kılmaktadır: Düşman birliklerinin imkân ve kaynaklarının çokluğu karşısında Osmanlı birlikleri yokluk ve imkânsızlık içindeydi. Savaşta korunmak amacıyla gönderilen kum torbaları Türk askeri tarafından üniformalarını yamamakta kullanılıyordu. Kışa rağmen askerlerin üçte biri yalın ayaktı ve ancak üçte ikisi kışlık kıyafetliydi. Birliğin kıyafeti çok yetersiz olduğu kadar eskiydi de.¹³ Aynı konuya Karal şu sözlerle katılmaktadır: Uzlaşma devletleri Çanakkale'ye denizden saldırıya girişecekleri sırada Osmanlı Devleti'nin durumu onlar için çok elverişliydi. Çünkü Osmanlı ordusunun Sarıkamış Harekâtı ile birlikte Mısır'ı İngilizlerin elinden kurtarmak üzere giriştiği Kanal Harekâtı başarısızlıkla sonuçlanmış, Bulgarların çekingenliği nedeniyle Almanya ile Türkiye arasında bir bağlantının kurulması ve Os-

¹⁰ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, IX. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 431-432, 443-445.

¹¹ Antant veya Uzlaşma ülkeleri ile İngiltere, Fransa ve Rusya kastedilmiştir.

¹² Mühlmann, *a.g.e.*, s. 31, 171.

¹³ Bundesarchiv Rh 61/1827.

Görüş

Akademik
Bakış

6

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

manlı ordusunun ihtiyaç duyduğu silah ve savaş malzemesi ile donatılması gecikmişti.¹⁴

3. Enver Paşa Çanakkale Savaşı öncesi Gelibolu'da bir ordu konuşlandırılmasına karşı çıkmış, askeri birlikleri İstanbul'da tutmayı yeğlediği için 5. Ordu başının çaresine bakmak zorunda kalmıştır.

Sanders'in Enver Paşa ile ilgili bu iddiasını Mühlmann eserinde şu ifadesiyle karşı çıkmıştır: Enver Paşa, Çanakkale'de bulunan beş tümeni 5. Ordu ile araya getirdi ve 1. Kolordunun (İstanbul) 3. Tümeni ile birlikte, takviye edilmiş olan 1. Süvari Tugayını da buna ekledi. Yeni teşkil edilen ordunun asker sayısı 60.000 idi. Enver Paşa, 24 Martta General Liman von Sanders'ten 5. Orduyu emrine almasını rica etti. Bundan bir gün sonra, General Liman von Sanders Gelibolu'ya doğru yola çıktı. Az sayıdaki belki yanlış anlaşılmalara dayanan haller bir yana, Enver Paşa, elinden geldiğince, 5. Ordunun bütün isteklerine uydu ve Çanakkale savunmasının zorlu görevini hafifletmek için mümkün olan her şeyi yaptı.¹⁵ Mühlmann gibi Karal da Sanders'in bu iddialarının gerçek dışı olduğunu, Enver Paşa'nın Çanakkale Boğazı ile İstanbul'u savunma görevini General Liman von Sanders'e verdiğini, 3. Kolordunun Gelibolu yarımadasına, 5. Kolordunun Çanakkale'nin Anadolu kıyılarına ve 6. Kolordunun ise Yeşilköy bölgesine yerleştirilmesine dair birtakım askeri tedbirler aldığını ifade ederek kanıtlamıştır.¹⁶

4. Türkler ve Mustafa Kemal, Çanakkale Savaşları'ndaki başarılarını abartmaktadırlar.

Liman von Sanders'in bu görüşünün doğru olmadığını Mühlmann kitabında şu sözleriyle dile getirmiştir: 10 Ağustos'ta, sabahın alacakaranlığında, Mustafa Kemal'in komutası altında yeni bir saldırı başlatıldı. Emrindeki birlikler, ölüme meydan okuyan bir cesaretle tepeye saldırdı ve geriye hızla çekilen hasmı takip etti. Ağır kayıplar, zaferden daha çok yararlanılmasını engelledi. İngilizler daha 48 saat önce zafere çok yaklaşmışken önceden hesapta olmayan faktörler ve Türklerin ölümü hiçe sayan kahramanlığı, onların elinden zaferi çekip almıştı.¹⁷ Mühlmann yine söz konusu eserinde Sanders'in bu iddiasına şu sözlerle karşı çıkmayı sürdürmüştür: Ağustos muharebeleri, Türk askerinin tam bir başarısı oldu. Türklerin seçkin sevk ve idaresi, ölümü hakir gören kahramanlığı, düşmanda dahi saygı ve hayranlık uyandırdı. Türklerde, diğer uluslar tarafından gözlemlenen ama kavranamayan bir "dine kendine adayış" açığa çıkmaktadır ve bu başka hiçbir ulusta gözlemlenemeyecek bir ruh halidir. Türk insanı gücünü bu özelliklerinden almakta, İngilizlerin teknik üstünlüğüne bu sayede dayanabilmektedir.¹⁸

14 Karal, *a.g.e.*, s. 429.

15 Mühlmann, *a.g.e.*, s. 71, 172.

16 Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım Birinci Cihan Harbi*, II. Cilt, Nehir Yayınları, İstanbul 1990, s. 388; Karal, *a.g.e.*, s. 433, 435-436, 455-456.

17 Mühlmann, *a.g.e.*, s. 133-134.

18 Mühlmann, *a.g.e.*, s. 140, 172-173.

Gazi

Akademik
Bakış

7

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

İlginç olan ise Sanders'in bu iddiasını 1919'da kaleme aldığı eserinde kendisinin çürütmüş olmasıdır: "*Ancak bütün bu güçlüklerle karşı koyma imkânını, sadece Anadolu neferinin direnme azmi, tahammülü ve kanaatkârlığı sağlayabilmiştir. İlk başarısını Trablusgarp'ta kazanmış olan Mustafa Kemal Bey, sorumluluk almasını seven görevine bağlı bir komutan karakterine sahipti. Kendisi 25 Nisan sabahı 19. Tümen ile kendi karyıyla muharebeye müdahale ederek düşmanı sahile kadar sürmüş ve bundan sonra üç ay durmaksızın, kırılmaz bir dirençle şiddetli taarruzlara başarıyla karşı koymuştu. Kararlılık ve çalışkanlığına tamamen güvenebilirdim.*"¹⁹

Çanakkale Savaşları'nda yaralanmış olan Alman Generali Kannengiesser, Sanders'in iddiasının yanlışlığını şu sözlerle ifade etmiştir: 25 Nisan 1915'te İngiliz orduları karşısında Yarbay Mustafa Kemal komutasındaki Arıburnu Cephesi ve 19. Tümen bulunmaktaydı. Tesadüf eseri Mustafa Kemal, 19. Tümenin bir kısmıyla bu alanda bir hücumu yönetmiş ve Kabatepe'yi tekrar ele geçirmiştir. Aslında 19. Tümen, hiçbir şekilde bu amaçla görevlendirilmemiş, aksine ihtiyaç halinde kullanılmak üzere ihtiyat olarak bekletilmiştir. Burada Mustafa Kemal, doğru zamanda, doğru bir karar vermiştir. Türkler sahra topraklarının kalibrelerini, atış mesafelerini ve etkilerini, öncesinden çok iyi düşünmüşler ve bu durum İngilizlerde şaşkınlık yaratmıştı. İtilaf Devletlerinin ezici gücü karşısında zaferi elde eden Türklerin Sultan ve Halifeye sarsılmaz bir güveni, kesin istekleri, fedakârlıkları, gayretleri, sebatları, sadakat ve bağlılıkları vardı. Fiziki güç karşısında, manevi güç galip geldi.²⁰

General Heuck I. Dünya Savaşı ile birlikte Çanakkale Savaşları'nda Türk askerinin yapısından söz ederken, Sanders'in iddiasına karşı çıkmıştır: Türkler genel olarak çok mükemmel askerlerdir. Burada kastedilen Anadolu'da olanlardır. Bunlar özellikle savunmada takdire değer derecede dayanıklıdır. Sed ül Bahir'de sağ kanadındaki Alay 7 Ağustos 1915'te üç kez ön hattı kaybetti ve üç kez de karşı saldırıyla aldı. Türklerin taarruzda yararlı olmadığı iddiası asılsızdır. Türk askeri subayını önde görmek ister ve bu tüm ordunun bir talebidir. Türk askerinin kanaatkârlığını tasvir etmek mümkün değildir, o her gün bir ekmeğe ve bir avuç dolusu zeytinle hiç şikayet etmeden haftalarca beslenebilir.²¹ Karal da Sanders'in bu sözlerine karşı çıktığını şu ifadeleriyle göstermiştir: Uzlaşma devletlerinin 25 Nisan 1915'te kara kuvvetleri ağırlığıyla başlattığı taarruzda Anzak tümeni, karşısında 19. Tümen ve komutanı Mustafa Kemal'i bulmuştur. Mustafa Kemal, Anzak birliklerinin Kabatepe sırtlarını sarmakta olduğunu fark edince 5. Ordu Komutanından emir almadan inisiyatifini eline alarak önce Kocaçimen bölgesine ve ardından Conkbayır'ına birliklerini karşı taarruz yaptırtarak Anzak birliklerini geri püskürtmüş ve bu suretle Conkbayırını ile Sarıbayır'ın düşman eline geçmesini önlemiştir. Anzak birliklerinin bu bölgelere yerleşmesi durumunda Türk savunma sistemi çökeceği gibi düşman çıkarması ve savaşın

19 Sanders, *a.g.e.*, s. 104, 112-113.

20 Kannengiesser, *a.g.e.*, s. 103-106, 111, 269.

21 Bundesarchiv Rh 61/1827.

sonu da belki hızlanacaktı.²² Sabis de Karal gibi Liman Paşa'nın bu iddialarına eserinde karşı çıkmaktadır.²³

5. Anafartalar'daki tüm topların, topçuların yerleştirilmesi ve idaresi tamamen Alman işidir.

Sanders'in bu iddiasına destek Mühlmann'dan şu sözlerle gelmiştir: Ağustos 1915'ten sonra Alman subaylarının Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde görevlendirilmeleri artınca Çanakkale'de konuşlanan 5. Ordudaki Alman subay sayısı da arttırıldı, özellikle topçu komuta kademesi Alman subaylarıyla dolduruldu. Eylül'de Alman Albayı Gressmann ve Albay Wehrle 5. Orduda ağır topçu birliklerine katıldı. Bu suretle Anafartalar, Kuzey ve Güney Gruplarındaki ağır topçu komutanları arasında Alman subaylar da yer aldı.²⁴ Kannengiesser de Sanders'in söz konusu iddiasını şöyle onaylamıştır: "*Çanakkale Boğazı'nda uygun ve mevcut yerlerin korunmaya alınması, eski tesislerin ve özellikle bataryaların modern teknik araçlarıyla yenilenmesi, mayınlama ve engel ağlarının çekilmesi... Faaliyetleri... 5 Alman subayı ve 160 asker tarafından yapıldı... 5.Ordunun tüm topçuları... Prusya Albayı... Oscar Gressmann'in komutası altındaydı... Albay Heinrich Wehrle, 5.Ordunun Ağır Topçu Komutanı idi.*"²⁵ Oysa Karal, Çanakkale Savaşları'nda tahkimatın Türk Başkumandanlığı'nın işi olduğunu ifade ederek, Sanders'in söz konusu iddiasına karşı çıkmıştır: Türk Başkumandanlığı, uzun çaplı dört topun ve obüslerin yetersizliğini düşünerek Boğaz'ın savunma sisteminde mayından faydalanmaya önem vermiş ve bu amaçla oluşturulan mayın hatlarını korumak üzere kıyılara gizli obüs bataryaları yerleştirmiştir.²⁶

6. Saros bölgesinde VI. Tümen hiç bulunmamıştır.

Sanders'in 6. Tümenin Saros bölgesinde bulunmadığı iddiasını her şeyden önce Mühlmann, şu ifadesiyle karşı çıkmıştır: 15 Ağustos'taki İngiliz saldırısını aslında Türkler beklemekteydi, ancak Kirtetepe'ye yönelik olan bu saldırı zayıf Türk kuvvetleriyle karşılaşınca İngilizler burada toprak kazanabildiler. Bu tepe İngilizlerin eline düşecek olursa Çanakkale'ye gidecek olan yol kendilerine açılacaktı. Ordu Komutanı Sanders, bu endişelerle Asya kıyısından bazı taburların ve 6. Tümenin Saros Körfezi'ne gönderilmesini bekledi. Söz konusu takviye birlikler gelince derhal muharebeye sokularak düşman saldırısı durduruldu.²⁷ Mustafa Kemal de bizzat Çanakkale Savaşları'na dair ele aldığı *Anafartalar Muhaberatına Ait Tarihçe* adlı hatıratının birçok yerinde 15 Ağustos 1915'ten itibaren 6. Fırkanın bizzat Küçük Anafartalar bölgesinde bulunduğunu ifade etmiştir.²⁸

22 Karal, *a.g.e.*, s. 463.

23 Sabis, *a.g.e.*, I. Cilt, s. 83.

24 Mühlmann, *a.g.e.*, s. 128.

25 Kannengiesser, *a.g.e.*, s. 52-53, 240.

26 Karal, *a.g.e.*, s. 433.

27 Mühlmann, *a.g.e.*, s. 137-138.

28 Metin Martı, *Çanakkale Hatıraları*, Arma Yayınları, İstanbul 2001, s. 17-113.

Gazi

Akademik
Bakış

9

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

7. Çanakkale Savaşları'nda emir-komuta tamamen Almanlarındı.

Bu iddia ile ilgili Çanakkale Savaşları konusunda hatıralarını yazan Alman subaylarından sadece Müller görüş bildirmiş ve Sanders'in görüşüyle örtüşen şu sözleri sarf etmiştir: Alman desteği olmaksızın Türkiye'nin direncinin bu derece olacağı düşünülemezdi. Temmuz 1915 sonuna doğru bir kolordu ve üç tümen şu Alman subaylarının komutasındaydı: Albay Trommer, Yarbay Heuck, Yarbay Nicolei ve Yarbay Kannengiesser. Güney grubundaki topçuların ve istihkâmcıların komutanları da şu Alman subaylarındaydı: Binbaşı Binhold ve Yüzbaşı Efnert. 1915 yılında Çanakkale uğruna yapılan savaşlar Türk tarihinin en şanlı ve şerefli sayfalarını oluşturmuşsa, bunda Türk-Alman ortak çalışmasının başarısı görülmelidir. Biz bu savaşları kendi büyük savaş geçmişimizin en şerefli halkasına dâhil ediyoruz, çünkü Alman askerleri de orada savaştilar ve kanlarını döktüler. Kuşkusuz Çanakkale'deki sayıları azdı, ama etkileri büyüktü. Çanakkale Savaşlarında Türk ordusu bir Alman generalinin emri altında bulunuyordu, Boğazların savunulması görevini üstlenen Türk filosunun başında da bir Alman filo komutanı vardı. İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nın korunması bir Alman amiralinin emrine verilmişti. Hiçbir Türk yüksek kurmay heyeti ve hiçbir sahil koruması yoktu ki içinde en azından birkaç Alman subayı mevcut olmasın. Burada Alman sevk ve idaresi, teşkilatı, tekniği ve eğitimi kendisini kabul ettirmiştir.²⁹

Oysa aynı konuda Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın Küçükçekmece civarında yapılan bir tatbikat esnasında sarf ettiği şu sözleri bu iddiayı şöyle yalanlamaktadır: “Alman generalleri ve amiralleri Hükümet-i Osmaniye'nin emrinde birer icra vasıtasından başka bir şey değildiler.”³⁰

8. Antant ülkeleri, Boğazlara ve kara ordusuna aynı anda bir saldırı düzenleyemez, Anadolu ve Avrupa yakasındaki tabyaları vurabilir.

Alman subaylarının hiç birisi Sanders'in bu iddiası konusunda görüş beyan etmezken sadece Karal beyan etmiş ve şu ifadesiyle de bu iddianın doğru olmadığını ispatlamıştır: Gelibolu Yarımadası'na yapılan ikinci büyük çıkartma olan 6 Ağustos 1915'te Uzlaşma devletleri daha önce çıkartma yaptıkları yerlerdeki birliklerini güçlendirerek şiddetli saldırılarla bir an önce yarımada-yı ele geçirmeyi amaçlamıştır. Bu amaçla İngiltere 70.000 kişilik ordu ve 43 parça geminin 1 Temmuz'da ülke topraklarından hareket etmesini sağlamıştır. Saldırı planı şöyledir: Yeni kuvvetlerin bir kısmı daha önce Kabatepe'ye çıkan Anzak birliklerini takviye ederek buradaki harekâtı genişletip diğer kalan kısımla Suvla Koyu'ndan karaya çıkacaktı. Amaç Conkbayırı ve Kocaçimen Tepesi'ni alarak Maydos'a varmak ve Türk birliklerinin İstanbul ile olan bağlantısını kesmekti.³¹ Yine Karal, Sanders'in daha sonra bu durumu düzelttiğini şu sözlerle belirtmiştir: Liman Paşa, Uzlaşma devletlerinin çıkartma yapabilece-

29 Mühlmann, *a.g.e.*, s. 35-36, 44-47, 60-61, 128, 146-147.

30 Sabis, *age*. II. Cilt, s. 97-98.

31 Karal, *a.g.e.*, s. 465-472.

Görüş

Akademik
Bakış

10

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

ği yerler konusunda duraksamalar geçirmiş, ama sonunda Anadolu tarafında, Bandırma'dan Kumla'ya kadar, Gelibolu Yarımadası'nın Boğaza giriş yerinden Saroz Körfezi'ne kadar ve Saroz Körfezi'nden özellikle Bolayır Berzahı bölgesine kadar olan yerlerde çıkartma öngördüğü için orduyu buna göre konuşlandırmış, Boğaz'ın Avrupa yakasında ordu yedeği olarak 19. Tümeni Mustafa Kemal komutasında bulundurmıştır.³²

9. Mustafa Kemal'in 8 Ağustos 1915'te tümeniyle İngiliz taarruzunu durdurduğu doğru değildir.

Willmer'in Sanders'e yazmış olduğu mektupta yer alan ve Welsch'e ait bu iddiasının doğru olmadığını bizzat Mühlmann şöyle ispatlamıştır: 7 Ağustos sabahı 19. Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal, düşman kollarının Sarı Bayır'a tırmanmakta oldukları haberini aldığı anda sadece 1,5 taburu vardı. Bu taburlara, düşmanın kuzeyinde bulunan dağ çizgisini işgal etme emrini derhal verdi ve bunun üzerine Türk askeri koşar adımlarla dağın tepesine giderken karşı bayırda İngiliz askeri de dağa tırmanmaktaydı. Türk askeri oraya tam zamanında vardı ve keskin nişancıların ateş desteğiyle nefret ettiği düşmanı geri çekilmeye mecbur etti.³³

10. Fevzi Paşa 8 Ağustos 1915'te düşmana taarruz etmesi gerekirken etmediği için Sanders görevi Mustafa Kemal'e vermiş ve bunun üzerine Mustafa Kemal, 10 Ağustos'ta saldırıya geçerek Conkbayırı'nı ele geçirmiştir.

Willmer'in Sanders'e yazmış olduğu mektupta yer alan ve Welsch'e ait bu iddiasının doğruluğunu Prigge'nin sözleri ispatlamıştır: 8 Ağustos sabahı Saroz Körfezi'nden çekilip henüz savaşa dâhil edilmemiş olan birliklerin gelmesinden sonra yeni kurulan Anafarta Grubu'nun Komutasını Fevzi Paşa üstlenmişti. Mareşal Liman von Sanders, 8'i 9'a bağlayan gece genel saldırı emri verdi, ancak bu emri uygulanmadı, çünkü Fevzi Paşa birdenbire hastalanmıştı. Onun yerini Albay Mustafa Kemal aldı.³⁴ Sanders'in hatıralarındaki şu ifadeleri de Welsch ile paralellik göstermektedir: Anafarta mıntıkasında toplanan bütün birliklerin komutasını, Arıburnu Cephesi'nin kuzeyindeki 19. Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal Bey'e verdim. 10 Ağustos öğleden önce Kocaçimen Dağı'nın zirvesine ve bitişiğindeki Conkbayırı'na en yakın İngiliz piyade mevzilerine karşı Mustafa Kemal'in bizzat idare ettiği bir hücum sonucunda, düşman piyadesi epeyce geriye püskürtülmüştü.³⁵ Kannengiesser'in şu sözleri de Welsch'in yukarıdaki ifadesini onaylar niteliktedir: 7 Ağustos 1915 günü kurulan Anafartalar Grup Komutanlığına Saros Grup Komutanı Fevzi Paşa atanmıştı. Fevzi Paşa 5. Ordu Komutanı Liman von Sanders tarafından 8 Ağustos 1915'te Anafartalar'da yapılması emredilen taarruzun, Saros bölgesinden gel-

32 Karal, *a.g.e.*, s. 455-456.

33 Mühlmann, *a.g.e.*, s. 131.

34 Erich R. Prigge, *Çanakkale Savaşı Günlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 121.

35 Sanders, *a.g.e.*, s. 112-113.

Gazi

Akademik
Bakış

11

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

mekte olan 7. ve 12. Tümenlerin henüz intikallerini tamamlayamadıkları ve dinlenmeden de taarruz yapmalarının uygun olmayacağı haklı gerekçesiyle 9 Ağustos sabahı yapılmasını teklif etmişti. Bunun üzerine Sanders tarafından 8 Ağustos 1915'te görevinden alınmış ve yerine 19 Tümenin tanınmış komutanı Mustafa Kemal getirilmişti. Mustafa Kemal Anafartalar Grup Komutanlığını üzerine alarak 10 Ağustos 1915 sabahı Conkbayırı'nı düşmandan temizlemede başarılı oldu.³⁶

Mustafa Kemal de bu konuda şu sözleri söyleyerek yukarıdaki iddiayı onaylamıştır: "26/27³⁷ Temmuz 1331'de gece yarısından takriben bir iki saat evvel Şimal Grubu kumandanlığı vasıtasıyla aldığım ordu emrinde: Anafartalar Grubu kumandasını üstüme almak üzere hemen Çamlıtekke'ye hareket ettim ve 27 Temmuz³⁸ günü gün doğumuyla beraber taarruz icra etmem lüzumu bildiriliyordu."³⁹. Welsch'in ifadesini Karal da şu sözleriyle haklı kılmıştır: Liman Paşa, 8 Ağustos'ta durumun daha kötüleştiğini görerek Fevzi Paşa'ya birliklerini karşı saldırıya geçirmesi emrini vermiş, fakat Fevzi Paşa askerinin yorgunluğunu bahane ederek emri yerine getirmekten çekinmiştir. Bunun üzerine Liman Paşa görevi Fevzi Paşa'dan alarak Albay Mustafa Kemal'e devretmiş ve 9 Ağustos'ta karşı taarruz emri vermiştir. Aynı gün harekete geçen Albay Mustafa Kemal birlikleri ile düşmanı birçok noktada denize kadar sürmüş, 10 Ağustosta da Kocaçimen ve Conkbayırı'nda İngilizlerin elinde bulunan önemli yerleri geri almıştır.⁴⁰

Sonuç

Bu çalışmada, Çanakkale Savaşları'nda görev alan başta Sanders ve Mühlmann olmak üzere Alman subaylarının eserleri ile birlikte Mustafa Kemal ve diğer Türk subayların hatıraları ve *Osmanlı Tarihi* adlı kitap, Liman von Sanders'in mektuplarında yer alan iddialar açısından ele alınmıştır. Sanders'in mektuplarındaki ilk iddia, 18 Mart 1915 saldırısının Antant ülkelerinin bir hatası olduğu, ikinci iddia ise Çanakkale Savaşları'nda Osmanlı ordusunun durumunun imkân ve kabiliyetler açısından Antant ülkelerine kıyasla çok kötü olduğu yönündedir. Onuncu iddia, 8 Ağustos 1915 tarihinde düşmana taarruz emrini veren Sanders'in görevini yerine getirmeyen Fevzi Paşa yerine Mustafa Kemal Bey'i görevlendirmesi ve bunun üzerine hareket eden Mustafa Kemal Bey'in Conkbayırı'nı başarılı bir şekilde ele geçirmesidir. Bu üç iddia hakkında görüş bildiren tüm yazarlar Sanders'in görüşlerini desteklemektedirler.

Liman Paşa'nın mektuplarından yola çıkılarak çalışmamızda altıncı iddia olarak yer alan Çanakkale Savaşları sırasında 6. Tümenin Saros Körfezi'nde hiç bulunmadığı görüşüne tam zıt beyanlar Mühlman ve Mustafa Kemal'in hatıralarında yer almaktadır. Sanders'in sekizinci iddiası olan ve Antant ordularının

36 Kannengiesser, *a.g.e.*, s. 218-219, 223, 228.

37 Bu tarih 8 Ağustos 1915'e tekabül ediyor.

38 Miladi takvime göre 9 Ağustostur.

39 Martı, *a.g.e.*, s. 62.

40 Karal, *a.g.e.*, s. 465-472.

Görüş

Akademik
Bakış

12

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

6 Ağustos 1915'te nasıl ve nereden bir çıkartmada bulunacağı konusundaki öngörülerini, Enver Ziya Karal tarafından eleştirilmiş, ancak Sanders'in çıkartma başladıktan sonra yanlış öngörüsünü fark ederek derhal durumu düzeltmeye çalıştığı da belirtilmiştir.

Sanders'in mektuplarında üçüncü iddia olarak bulunan Enver Paşa'nın Gelibolu'da bir ordu konuşlandırılmasına karşı çıkarak Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini riske attığı hususuyla ilgili görüş beyan eden Mühlman ve Karal, bu düşünceye karşı çıkmış ve tam zıddı ifadelerde bulunmuşlardır. Çalışmanın belki en önemli konularından birini teşkil eden Sanders'in Türklerin ve Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşları'ndaki başarılarını abarttıklarına dair dördüncü iddiasına, konuyla ilgili hatıralarında görüş beyan eden başta kendi düşüncesini çürüten Sanders olmak üzere tüm Alman subaylar, karşı çıkmışlar, hatta tam tersine Türklerin ve Mustafa Kemal'in bu savaşlarda kahramanlık yarattıklarını itiraf etmişlerdir. Araştırmada beşinci iddia olarak ele alınan Anafartalar bölgesinde tüm topların ve topçuların konuşlandırılmasıyla birlikte bunların idaresinin tamamen bir Alman işi olduğu görüşünü, Mühlman ve Kannengiesser eserleriyle desteklerken, Karal ise karşı çıkmıştır. Diğer önemli bir iddia olan ve yedinci iddia olarak incelemede ele alınan Çanakkale Savaşları sırasında emir-komutanın tamamen Almanlarda olduğu görüşünü Mühlman yazmış olduğu eserle desteklemiştir. Ancak Ali Sabis'in eseri dışında diğer Türk ve Alman subaylarının eserlerinde konuyla ilgili bir görüşe rastlanılmamıştır. Mektuplarda dokuzuncu iddia olarak yer alan Mustafa Kemal'in 8 Ağustos 1915'te tümeniyle İngiliz taarruzunu durdurduğunun doğru olmadığı görüşü konusunda da sadece Mühlman düşüncelerini beyan etmiş ve bu iddianın tam tersine Mustafa Kemal'in birlikleriyle İngiliz taarruzunu söz konusu tarihte durdurduğunu ifade etmiştir.

1915 yılında gerçekleşen Çanakkale Savaşları sırasında 5. Ordu komutasında görev yapan Albay Mustafa Kemal'in bundan dört yıl sonra 1919'da ülke topraklarını düşman işgalinden kurtarmak üzere bir savaş başlatması ve bu savaşta başarılı olması sonucunda 1923'te yeni bir devlet kurması tüm dünyayı olduğu kadar Sanders'i de hayrete düşürmüştür. Bununla birlikte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde okutulan tarih kitaplarında Çanakkale Savaşları ile ilgili Türk ordusu ve Mustafa Kemal'in sağladığı başarılarından övgüyle söz edilirken bu savaşlarda görev yapan Alman subayları ile birlikte komutan olan kendisinden aynı övgüyle söz edilmemesi nedeniyle Sanders 1919'da kaleme aldığı hatıralarında yazdıklarını unutarak veya hiç dikkate almayarak, Türklerin ve Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşları'ndaki başarılarını abarttıkları iddiasında bulunmuştur. Ancak bu iddiasının doğru olmadığı her şeyden önce Alman subaylarının eserleriyle ispatlanmıştır. Enver Paşa'nın Çanakkale Savaşları için bir ordu konuşlandırılmasına karşı çıktığına dair iddiası da doğru olamaz, çünkü savaşta emir-komuta göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı Orduları Başkumandanı sıfatıyla Enver Paşa'nın karşı çıkmasına rağmen Çanakkale'de bir ordu konuşlandırılması mümkün olamazdı. Alman subaylarının hatıraların-

Gazi

Akademik
Bakış

13

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

da da belirttikleri gibi Enver Paşa, Çanakkale Savaşları için 5. Orduyu kendisi kurduğu gibi ordunun başına Liman von Sanders'i de kendisi getirmiştir. Aynı şekilde Çanakkale Savaşları'nda emir-komutanın tamamen Almanlarda olduğu da gerçek dışıdır. Mutlaka Çanakkale'de ordu komutanı Alman olduğu gibi, ordu komuta heyetinde ve birliklerinde Alman subayları yer almış, hatta Türk askerine kıyasla çok cüzi miktarda Alman eratı da çarpışmıştır. Söz konusu savaşta Çanakkale Boğazları ile kıyıların savunması da Alman komutanlarının emrine verilmiştir. Hatta Osmanlı Orduları Genelkurmay Başkanı da bir Alman olan Bronsart von Schellendorff Paşa'dır. Ancak unutulmamalıdır ki tüm bu Alman komutanlar sonuçta Başkumandan Enver Paşa'dan emir almışlardır.

Sonuç olarak Liman von Sanders mektuplarında tersini iddia etmiş olsa da düşman kabiliyet ve imkânları açısından değerlendirildiğinde tüm imkânsızlıklara rağmen Çanakkale Savaşları'nda Mustafa Kemal'in ve Türk ordusunun bir zafer destanı yazmış olduğu tarihe geçmiştir. Ancak bu savaşlarda Alman subaylarının görev aldığı ve çok az sayıda Alman askerinin hayatını yitirmiş ve bir kısmının İstanbul Tarabya'daki Alman mezarlığına defnedilmiş olduğu da bir gerçektir.

Liman von Sanders'in 1927 yılında kaleme aldığı mektuplarda yer alan iddialardan hareketle yapılan bu araştırmada, Çanakkale Savaşları ile ilgili gerçeklere bir nebze de olsa ışık tutularak Türk ve Alman tarihine bir katkı sağlanması umulmuştur.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Alman Arşiv Belgeleri Freiburg/Almanya, Bundesarchiv Rh 61/1626, Rh 61/1827.

Araştırma ve İncelemeler

ATAKSOR Halis, *Çanakkale Raporu*, Timaş Yayınları, İstanbul 2008.

ÇALIK Ramazan, "Çanakkale Muharebelerine Alman Bakışı", *Osmanlı Araştırmaları XX*, İstanbul 2000.

"Çanakkale İngiliz Orduları Başkomutanı Ian Hamilton'un Çanakkale Savaşları Raporu", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Atatürk ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi*, Çanakkale 1999.

KARAL Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, IX. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

KANNENGIESSER Hans, *Çanakkale'de Türklerle Beraber, Bir Alman Albayının Gözünden Çanakkale*, Timaş, İstanbul 2009.

KURAT Akdes Nimet, *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Bulunan Alman Generallerinin Raporları*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1966.

MARTI Metin, *Çanakkale Hatıraları*, Arma Yayınları, İstanbul 2001.

MÜHLMANN Carl, *Çanakkale Savaşı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2006.

MÜHLMANN Carl, *Das Deutsch-Türkische Waffenbündnis im Weltkrieg*, Verlag Koehler&Amelang, Leipzig 1940.

PAPEN Franz von, *Der Wahrheit eine Gasse*, Paul List Verlag, München 1950.

PRIGGE Erich, R., *Çanakkale Savaşı Günlüğü*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.

SABİS Ali İhsan, *Harp Hatıralarım Birinci Cihan Harbi*, I. ve II. Cilt, Nehir Yayınları, İstanbul 1990.

SANDERS Liman von, Türkiye'de *Beş Sene*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2006.

SAYILIR Burhan, *Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı*, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2006.

"85. Yılında Çanakkale Savaşları Sempozyumu", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Atatürk ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi*, Çanakkale 2001.

Ekler

Sanders'in İlk Mektubu⁴¹

Münih 30.1.27

L. v. S.⁴²

Sevgili Mühlmann,

Önce sizi harika kitabınızdan dolayı tebrik etmek istiyorum. Siz, benim ancak düşündüğümü söylediğimi, asla fazlasını söylemediğimi çok iyi bilirsiniz. Size yazmadan önce kitabınızı okumam gerekiyordu. Kitabınızı, General von Mertz⁴³ iki gün önce güzel bir mektupla birlikte bana gönderdi. Ona yarın şahsen teşekkür edeceğim. Herhalde mektubun düzeltmesini siz yaptınız. Nasıl bir merakla eserinizi okuduğumu tahmin edebilirsiniz. Kitabınız, olağanüstü heyecan verici. Zaten Enver ve Deniz Kuvvetleri ile iyi başa çıktığınıza dair belgeler Alman İmparatorluk Arşivi'nde yer almaktadır. W. Churchill⁴⁴'in -eserinizi mutlaka okuyacaktır, hatta İngilizceye tercüme edileceğini tahmin ediyorum- görüşlerini dikkate almanız iyi olmuş. Amerikalı Puleston⁴⁵ (Amerikan Amirallığında) bana geçenlerde şöyle yazdı: "Wenny⁴⁶ ile ilgili görüşleriniz -planın bir hata olduğu- konusunda hemfikirim. Tabyalara saldırmak gemilerin görev sahasına girmez, ancak tek tük olaylar bunu haklı kılar. Resmi Avustralya tarihinde Churchill'in Çanakkale Deniz Savaşı planı için, "topçuluğu bilmeyen bir acemi işi" denmiştir." Bu görüşün doğruluğunu ise, 18 Mart 1915'teki çok az Türk-Alman zayıtı ve her tür başarısızlık ispatlamıştır. Tabii ki benim için 1915

41 Bundesarchiv Rh 61/1626.

42 L. v. S.: Liman von Sanders.

43 General von Mertz hakkında net bir bilgi edinilememiştir.

44 Winston Churchill: Çanakkale Savaşları sırasında İngiliz Deniz Bakanı ve II. Dünya Savaşı yıllarında İngiliz Başbakanı olarak görev yapmıştır.

45 "The Dardanelles Expedition" adlı eseri 1925 yılında yayımlamış olan Amerikan Deniz Kuvvetleri'nde subay olarak görev yapan William D. Puleston kastedilmiştir.

46 Wenny, Winston yerine, yani Churchill'in adı yerine kısaltma ve samimiyet ifadesi olarak kullanılmıştır.

yılı Mayıs ortasındaki durum hakkında bir değerlendirme yapabilmem sevindiricidir. Bence durum Türkler için kolay değildi, çünkü Bulgarlar henüz kararsızdı, Yunanlıların saldırması mümkündü ve aynı zamanda Antant ülkelerinin İskenderun'a yapacağı kararlı kısa bir darbe ile savaşı tamamen kazanması söz konusuydu. Kesin kararlı olunması durumunda, o zaman Gelibolu'da bulunan her iki İngiliz cephesinde nasıl kolaylıkla çözülme sağlanabileceğini Aralık 1915 ve Ocak 1916'daki geri çekilme göstermiştir. Antant ülkeleri tüm açık denize hâkimdi -o zaman denizaltıların hemen hemen hesaba katılması söz konusu dahi değildi- ve nereye isterlerse oraya çıkabilirlerdi. Süveyş Kanalı Seferi nihayet tamamlanmış, Türkiye'nin kuzey ve güneyi bölünmüştü, ama İstanbul henüz alınmamıştı. 15 Mayıs kritik tarihine kadar Boğazlara saldırı konusunda iş birliği yapmak üzere parmağını dahi kıpırdatmamış olan Rusları, Türkiye konusunda kesin hesaba katmak elbette söz konusu değildi.

Şahsen ben ilk çıkartma günlerinde (Nisan) İstanbul'dan bir Türk desteğine pek ihtimal vermiyordum. Bunun için çok az nakil gemisi vardı. Yükleme çok uzun sürüyor, boşaltma ise muharebeye elverişli birliklerin oluşturulması, ilerleme gibi hususlara bağlıydı. Bunları 5. Ordu Komutanı'nın hesaba katması gerekiyordu. Başta gemiyle nakiller konusu olmak üzere güçlü İngiliz destek unsurlarının yanında biçare Türk destek unsurları çok yapmacık kalıyordu. Enver ve Bronsart, birlikleri Tekirdağ veya Keşan'da konuşlandırmak yerine daha çok İstanbul'da tutmayı yeğledikleri için ilk hayati önemdeki günlerde 5. Ordu kendi başının çaresine bakmak zorunda kaldı. Daha sonra bu konuyu stratejik yönden ele alarak fikirlerinizi bildirmelisiniz, zaten bu nedenle bu hususa değindim. Ben sadece kitabınızı mükemmel bulduğumu ve büyük başarı elde edeceğine emin olduğumu belirtmeliyim. Siz, Enver ve Bronsart'ın Gelibolu'da bir ordu konuşlandırılmasına karşı çıkarak İngiliz saldırısının bir hafta önce gerçekleşmesi durumunda Türkiye'nin kaderini tehlikeye atmalarını engellediniz. Türk abartılarını ve gerçek dışılıklarını hiç dikkate almadan, Mustafa Kemal'in faaliyetlerini gerçekçi bir şekilde anlatmanız çok hoşuma gitti. Anafartalar bölgesine tüm topçuların yerleştirilmesi ve idaresi tamamen ve sadece Alman işiydi. Desmazes⁴⁷'in de doğru bir şekilde yazdığı gibi, Saros Körfezi'nde hiçbir şekilde bulunmayan 6. Tümen konusunu siz, benim görüşüme zıt olarak bugünkü Türk tarihine uygun bir biçimde ifade ettiniz. Alman Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Amiral von Usedom⁴⁸'un korkulu söylemleri ve Mareşal Freiherr von der Goltz⁴⁹'un karamsar görüşleri nedeniyle Çanakkale konusunda şaşkınlık içindeydi.

47 Orijinal adı "Les Debarquementsallies aux Dardanelles, 1915" olan ve 1926 yılında yayımlanan eserin yazarı Marie-Alphonse-René-Adrien Desmazes kastedilmiştir..

48 Admiral Guido von Usedom: 1914-1918 yılları arası Boğazlar ve Çanakkale Komutanı olmuş ve 1925'te emekli amiral olarak vefat etmiştir.

49 Colmar Freiherr von der Goltz, 1883-1893 arasında Türk askeri eğitimi ve okullarından sorumlu Tümgeneral, Alman Askeri Heyet Başkanı, Genelkurmay İkinci Başkanı, Almanya'ya dönüşünden sonra Tümgeneral, 1903-1913 arasında Türkiye'de Mareşal olarak görev yaptıktan sonra 1915-1916 arası 6. Ordu Komutanı iken 19 Nisan 1916'da tifüsten vefat etmiş ve İstanbul Tarabya'da bulunan Alman mezarlığına gömülmüştür.

Görüş

Akademik
Bakış

16

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

Lütfen babanıza çok selam söyleyin ve onu, oğlunun eseri dolayısıyla kutladığımı belirtin. Candan selamlarımla, içten bağlılığım.

Liman von Sanders

Sanders'in İkinci Mektubu⁵⁰

Münih 31 Mayıs 1927

L. v. S.

Sevgili Mühlmann,

Tesadüfen, 26 Temmuz 1915 tarihli orijinal emir -beklenen yeni çıkartma ile ilgili- elime geçti, emrin kelimesi kelimesine bir kopyasını çıkarttıktan sonra Alman İmparatorluk Arşivine gönderme hakkını kendimde gördüm.

Lütfen babanıza çok selamımı iletiniz. Tarafımdan içten bağlılıkla ve kalpten selamlandınız.

Liman von Sanders.

Sanders'in Üçüncü Mektubu⁵¹

Münih 21 Temmuz 1927

Sevgili Mühlmann,

Tekrar eve döndüğünüzü veya yakında döneceğinizi varsayarak Wilhelmshöhe⁵²den gönderdiğiniz kart için çok teşekkür ederim. Köln'de –insanlar hızlı yaşıyor- çok şey değiştiğini tahmin edebiliyorum. Bu konuda, belki Köln'den hatırlayacağınız General Remmart⁵³ (topçu alayında yüzbaşı) sayesinde bazı şeyler duyuyorum. Dosyalar konusunda size, orada savaşmış Willmer⁵⁴'in bir mektubunun kopyasını iliştiyorum. Türklerin inanılmaz kibri -bu 12 yıl önce hiçbir şekilde söz konusu değildi- karşısında bu mektup hiç olmazsa o zamanki emir komuta durumunu aydınlatır. Hakkında çok fazla yanlış beyanda bulunan askeri heyet ile ilgili makaleniz, inşallah yakında çıkar. Balkan savaşları sonrasında Türk ordusunun nasıl biçare durumda olduğu unutuluyor.

Alman Büyükelçiliği desteğiyle İstanbul'da çıkan "Türkische Post"⁵⁵ gazetesi biz Almanların dünya savaşına katılma nedenleri ile ilgili maalesef elinden geleni yapmıyor, söz konusu yer –Çanakkale- hakkında ne gündeme gelirse Türkleri destekleyerek aşağılık bir yağcılık gösteriyor. Bu gazete, askeri heyet için çok hoş bir şekilde sadece "olayın müsebbibi" ifadesini kullanıyor. Burada

50 Bundesarchiv Rh 61/1626.

51 Bundesarchiv Rh 61/1626.

52 Wilhelmshöhe, Almanya'nın Kassel şehri yakınlarında bir bölge ve park adıdır.

53 General Remmart hakkında bilgi edinilememiştir.

54 Wilhelm Willmer, 1915-1918 arasında yarbay rütbesiyle Çanakkale'de ve Filistin Cephesi'nde görev yapmıştır. Kannengiesser, *a.g.e.*, s. 200.

55 Türkische Post, İstanbul'da 1926'dan itibaren düzenli olarak çıkan ve en son sayısını 1944'te çıkartan Alman kuruluşlarınca finanse edilen günlük bir gazetedir.

Gazi

Akademik
Bakış

17

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

yine maalesef Almanya'nın yurt dışında temsil edilmesiyle ilgili bilinen hikâye söz konusu ve bu yüzden başka milletlerin çok saygısını kaybediyoruz.

Lütfen babanıza selamımı iletiniz. Tarafımdan içten selamlandınız.

İçten bağlılığımla

Liman von Sanders.

26 Temmuz 1915 Tarihli Emir⁵⁶

B. No: 848. A.

Bigalı'da Durum 26 Temmuz 1915

Büyük bir saldırı söz konusudur. Bu –çok abartılı yabancı haberleri dikkate almadan- çok büyük bir takviyeyi gerekli kılmaktadır. Aynı anda Boğazlara ve kara ordusuna birleşik bir saldırının yöneleceğini ihtimal vermiyorum. Böyle bir durumda düşman donanmasının birliklerimiz üzerindeki etkisinden vazgeçmesi gerekir, bu da bana kabul edilebilir gelmiyor. Müttefiklerin bugüne kadar ki savaş tarzından daha çok şu sonuç ortaya çıkıyor: Düşman, donanmasının bir kısmını bu saldırıda bir yandan mevzilerimizi gemi toplarıyla vurmaktadır, diğer yandan ise Anadolu yakasındaki top bataryalarımızın yarım adanın güney bölümüne birlikte etki etmesini engellemek üzere Anadolu yakasını, özellikle de İntepe-Kumkale'deki top bataryalarını ateş altına almakta kullanacaktır. Aynı zamanda Saroz Körfezini -Anadolu yakasındaki gibi orada bulunan birliklerimizi mevzide tutmak için- vurması ve oraya çıkartma yapmak ile tehdit etmesi göz önünde bulundurulmalıdır. Bana göre, böylesine bir saldırıyla her iki tarafa çıkartma yapmak, ancak düşmanın güney ve kuzey gruplar için gerekli olan büyük takviye dışında tüm destek unsurlarıyla yeni bir ordu getirebilmesi durumunda söz konusu olabilir. Buna rağmen söz konusu çıkartma için her türlü tedbir alınmıştır.

Kirte'nin güneybatısındaki ve Kumtepe'deki yeni yapılmış veya hala inşa halindeki köprülere ya da olsa olsa Anafartalar civarına aynı anda bir çıkartma teşebbüsü daha muhtemeldir. Burada düşmanın eski kuvvetleriyle birlikte yeni kuvvetlerinin etkili olması ve bu yöntemle saldırıyı en etkili şekilde gerçekleştirmesi mümkün olabilir.

İmza: Liman von Sanders

Orijinal emrin –bazı yazım hataları mevcut- gerçek kopyasıdır.

Liman von Sanders

Süvari Generali

Not: O zamanki birliklerin yüksek komutasına giden orijinal bir emir Sayın Tümgeneral Kannengiesser'de bulunmaktadır.

Liman von Sanders

Münih, 31 Mayıs 1927

⁵⁶ Bundesarchiv Rh 61/1626.

Görsel

Akademik
Bakış

18

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

Willmer'in Sanders'e Mektubu⁵⁷

Kopyası

Emekli Yarbay Willmer. / Straubing 12. 5. 27

Sayın Ekselans

Emekli Süvari Generali Liman von Sanders / Münih, Friedrichstr. 9/0 r.

Çok Sayın General!

Stahlhelm'de⁵⁸ siz ekselanslarınızı kesinlikle ilgilendirecek olan Binbaşı Welsch⁵⁹'in Mustafa Kemal'in hatıralarına dair iliştilmiş şu yazısını buldum:

Mustafa Kemal'in Alman dostu olmadığını ve kendini çok beğendiğini biz Gelibolu'da zaten biliyorduk. Onun 8 Ağustos'ta tümeniyle üçüncü çıkartmada İngiliz taarruzunu durdurduğu doğru olamaz. O gün Fevzi Bey⁶⁰ 7. ve 12. Tümenle taarruz edecekti, ancak 8 Ağustos akşamına kadar onun hem tümenini taarruz için hazır kılmadığını hem de o gün bir saldırı düşünmediğini öğrendim ve siz ekselanslarına haber verdim. Siz ekselansları da bilindiği üzere Fevzi Bey'den görevi alıp Mustafa Kemal'i 9 Ağustos'ta başlayacak taarruz için görevlendirdiniz. 10 Ağustos'ta Mustafa Kemal, yeni gelen 8. Tümenle Conkbayırı'nda -bilindiği üzere saati bir şarapnel parçasıyla paramparça oldu ve bu saati size Çamliteke'de hediye etti- bir karşı taarruz yaptı ve tekrar Conkbayırı'nı ele geçirdi. Siz ekselanslarının sadece aldığı kararları uygulama organı olan Mustafa Kemal'in başarılı Anafartalar zaferini sadece kendisine mal etmesi, kendine olan beğenmişliği nedeniyle çok da hayret edilecek bir şey değil.

Umarım bu satırlar, siz ekselansların şerefine hitap eder. Eşimin siz ekselanslarına selamını iletir, sayın eşinizin elini bağlılığımıla öper, size saygılarımı temin ederim.

Sayın Ekselansları, içten bağlılığımıla

İmza: Willmer

Kelimesi kelimesine yapılan kopyanın doğruluğunu temin ederim.

Liman von Sanders

Süvari Generali

Gazi

Akademik
Bakış

19

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

57 Bundesarchiv Rh 61/1626.

58 Çelik Miğfer, 1918 yılında Almanya'da kurulduktan sonra kısa sürede çok aktif hale gelen, ancak 1935'te bizzat Hitler tarafından dağıtılan paramiliter bir organizasyondur.

59 Otto Welsch, 1914-1917 yılları arasında binbaşı rütbesiyle Türk Süvari Okulu öğretmeni, yarbay olarak Çanakkale ve Filistin Cephelerinde 1918'e kadar görev yaptıktan sonra Almanya'ya geri dönmüş ve 1939'da emekli binbaşı olarak vefat etmiştir. Kannengiesser, *a.g.e.*, s. 281.

60 Fevzi Paşa (Çakmak) olması gerekirken mektubu kaleme alan Emekli Yarbay Willmer tarafından yanlışlıkla Fevzi Bey olarak yazılmıştır.

